

Vývoj sociální struktury obyvatelstva v zázemí Prahy

Martin Ouředníček

The Development of Social Structure in the Hinterland of Prague

Abstract: This paper is focused on development of social structure in two district of Prague's hinterland - Prague-east and Prague-west. The role of selective characteristics of migration mobility and possibility of social separation in communities surrounding Prague are also discussed.

Key words: social structure - migration - hinterland of Prague

Úvod

Sledování sociálně-prostorové struktury městských aglomerací je ve většině případů založeno na analýze výsledků sčítání lidu. Údaje z posledního censu z března roku 1991 jsou podrobně vyhodnoceny a příští sčítání je naplánováno na rok 2001. V mezilehlém období lze za pomoci průběžné evidence sledovat pouze několik statistických ukazatelů demografické povahy a migraci obyvatelstva. Čilý stavební ruch v zázemí Prahy podněcuje zájem o sledování změny fyzické i sociální struktury prostoru naší největší sídelní aglomerace i v období mezi censy.

Při hodnocení sociálně-prostorové struktury obyvatelstva musíme rozvážit vzájemné působení několika procesů. V našem sledování budeme vycházet především z analýzy migrace obyvatelstva. Na změnu sociální struktury má vedle migrace vliv i pohyb člověka po sociálním žebříčku a fáze životního cyklu. Úroveň sociální struktury určitého místa je tak ovlivňována 1) obecnými trendy ve společnosti (tercierizace, nárůst samostatných a svobodných zaměstnání, zvyšování úrovně vzdělání) a 2) jednotlivými fázemi procesu urbanizace (v současnosti zejména suburbanizací). Je nemožné od sebe tyto procesy vzájemně oddělit a tak nezbyvá než hodnotit urbanizaci jako široký proces přeměny venkovského prostoru na městský, přičemž se jedná jak o prostor fyzický (krajina, sídla, komunikace...) tak o prostor sociální, t.j. struktura a způsob života obyvatelstva.

Růst počtu obyvatelstva

V mém příspěvku považuji za zázemí Prahy dva venkovské okresy - Praha-východ a Praha-západ. Tyto okresy tvoří dohromady 170 obcí. Mezi nimi je 11 obcí s více jak 3 tisíci obyvateli (největší Brandýs nad Labem-Stará Boleslav; 15,5 tis). Pokud srovnáme počty obyvatel obcí obou příměstských okresů mezi datem sčítání lidu a rokem 1998 pak zjistíme, že u 87 obcí došlo k úbytku obyvatelstva a 80 obcí populačně roste (3 obce měly stejný početní stav). K největšímu nárůstu počtu obyvatel došlo v oblastech výstavby satelitních městeček v jihovýchodní části aglomerace. K většímu růstu došlo i v dalších obcích s dobrým dopravním spojením s Prahou. Rozvíjejí se především obce, které jsou lokalizovány při dálnicích a výpadových silnicích z Prahy.

Celé zázemí Prahy roste pouze díky migraci, přirozený přírůstek, stejně jako v celé České republice, dosahuje dlouhodobě záporných hodnot a v poslední době se ustálil na hodnotě kolem 4 promile. Změna sociální struktury tak v první řadě závisí na sociálním složení příchozího a odchozího obyvatelstva. Jací lidé do zázemí Prahy přicházejí a odkud sem směřují a jací lidé a kam z těchto okresů odcházejí?

Migrace podle věku

Pokud rozložíme migrující obyvatelstvo podle věku, dosahuje ve všech věkových kategoriích zázemí Prahy kladných hodnot migračního salda. Jedinou výjimku představují kategorie 15-19 letých žen a 20-24 letých mužů. Jedná se o specifickou kategorii, u které převažuje počet vystěhovalých nad poměrně značným množstvím vystěhovalých obyvatel. Výraznou měrou se zde zřejmě prosazuje atraktivita blízké Prahy. Děti a mladí dospělí se osamostatňují, směřují do škol nebo za prvním zaměstnáním v Praze. Jistě nemalou úlohu zde bude hrát i

fiktivní stěhování dětí do bytů prarodičů. Největší migrační zisky zaznamenávají oba okresy zejména díky migraci mladých rodin s dětmi (25-34 a 0-9 let) a dále ve věku 40-49 let.

Důvody migrace

Nejvýraznější rozdíly mezi migranty se zcela jednoznačně projevují při srovnání důvodů migrace (viz obr. č. 1). Okresy v zázemí Prahy získávají především migraci z bytových důvodů. Naopak největší ztrátu obyvatelstva lze zaznamenat u důvodů pracovních a studijních (viz výše uvedená analýza podle věkových skupin). Pokud srovnáme důvody stěhování rovněž pro hlavní město, zjistíme, že v Praze je situace opačná.

Graf č. 1 – Důvody stěhování v okresech Praha-východ a Praha-západ.

Pozn.: Jedná se o salda migrace načtené pro roky 1995-7.

Suburbanizace

Podíl Prahy na migračním obratu obou příměstských okresů je přitom téměř dvoutřetinový, oba okresy jsou tedy pevně vázány na hlavní město a tvoří značně uzavřený region. Můžeme říci, že dochází k posilování trendu suburbanizace, t.j. stěhování městského obyvatelstva z Prahy do nejbližší aglomerace. Tento jev se v posledním sledovaném roce (1997) zvýraznil a sledování stavebního ruchu v některých obcích napovídá o zrychlení tempa suburbanizace. Stěhování obyvatelstva do zázemí Prahy neprobíhá pouze v důsledku výstavby nových objektů bydlení. Zmapovány jsou např. některé rekreační oblasti Prahy, ve kterých dochází k přeměně chat a chalup na stálé bydlení. Rekonstruují se rovněž některé starší domy v původní zástavbě. V naprosté většině se jedná o roztroušenou výstavbu malého počtu nových rodinných domů na středně velkých a malých parcelách, často vyměřených na okraji staré venkovské zástavby. Těchto rozvojových ploch je v okolí Prahy v současnosti velké množství a přinášejí do zázemí města některé nové jevy. Příchod nových obyvatel má bezesporu kladný ale i záporný dopad na situaci v jednotlivých obcích.

Změny fyzické a sociální struktury obcí

Mezi pozitivně vnímané skutečnosti, které se vážou k příchodu nových obyvatel, patří zejména postupné zlepšování infrastruktury v obcích. Noví obyvatelé potřebují k bydlení zavedení nebo vylepšení technických sítí, komunikací i oblužných zařízení. Velmi často tak zároveň dochází k investicím do staré obecní infrastruktury, která je částečně financována novými stavebníky. Ti mají většinou zájem o dosažení vyššího standardu bydlení a také větší schopnost ovlivnit rozhodování o veřejných otázkách.

Naopak spíše negativně je vnímán rozdíl v životní úrovni původního a nově příchozího obyvatelstva. Je zřejmé, že noví obyvatelé často dosahují vyšších příjmů, což se promítá ve vlastnictví nákladně vystavěných rodinných domů, vybavení, kvalitního automobilu atd. Tyto na první pohled viditelné rozdíly vzbuzují v části původního obyvatelstva závist nebo dokonce nepřátelství, které je mnohdy umocněno i "nadřazeným" chováním některých nově příchozích. Vzniká tak sociální nerovnost na velmi malém prostoru, která je často zvýrazněna nejen kvalitou zástavby, ale např. i oddělením nových sídlišť plotem nebo vysokou zdí - sociální separace. Naše příměstské obce tak lze označit za výrazně sociálně polarizované a můžeme očekávat další prohloubení tohoto procesu. Soužití odlišných skupin obyvatelstva po delší období může vést v ideálním případě k vzájemnému přizpůsobení těchto skupin a k posílení vlivu obce např. účastí nových obyvatel na správě obce.

Závěr

Nejvýraznějším procesem ve vývoji Pražské aglomerace je v současné době suburbanizace - stěhování obyvatelstva z Prahy do jejího zázemí a změna sociálního i fyzického prostředí některých obcí. Tímto procesem nejsou ovšem zasaženy rovnoměrně všechny oblasti okresů Praha-východ a Praha-západ, ale pouze vybrané obce s nejlepšími podmínkami (zejména dostupností centra Prahy). Ostatní obce obyvatelstvo ztrácejí.

Rovněž z hlediska věkového složení probíhá stěhování obyvatelstva diferenciovaně. Oba okresy jsou ztrátové zejména ve věkových skupinách, které silně přitahuje pracovní a studijní atraktivita Prahy. To se projevilo i v analýze důvodů stěhování. Příměstské okresy získávají obyvatelstvo především díky bytovým a zdravotním důvodům. Obecně lze říci, že migrace do měst je více ovlivněna ekonomickými důvody, zatímco migrace ven z města spíše důvody environmentálními.

Některé obce v zázemí Prahy procházejí výraznou změnou sociálně-prostorové struktury obyvatelstva. To se projeví jistě ve větším zastoupení nezemědělských profesí, vyšším podílem osob se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, větším počtem lidí z horních pater sociální stratifikace. Dochází tedy k posilování sociální struktury zázemí Prahy. Negativní dopad na sociální smír v jednotlivých obcích mohou mít velké rozdíly mezi původním a nově příchozím obyvatelstvem. Východisko z této situace může představovat proces postupného přizpůsobování obou skupin a společné řízení obecních záležitostí.

Literatura:

Geyer, H.S., Kontuly, T.M. eds. (1996): Differential Urbanization. Integrating Spatial Models. Arnold. London. 343 p.

Malý lexikon obcí České republiky 1998. Český statistický úřad. Praha. 1998

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1991 až 1997.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991. Okresy Praha-východ a Praha-západ. ČSÚ. Praha. 1992.

Summary

This paper deals with development of socio-spatial structure of two districts in hinterland of Prague – Prague-East and Prague-West. Main attention is focused on evaluation of migration streams, age structure and reasons of migration mobility within these districts.

Among 170 communities of Prague's hinterland only these areas are developed with good transport facilities. Other communities decrease either due to natural depopulation or due out-migration. Thus, the process of suburbanization, which started after Velvet Revolution, has influence only on selected areas within agglomeration. From the point of view of age structure, only specific groups of teenagers and young adults have negative migration rate (20-24 for men and 15-19 women). When we compare these age categories with reasons of in-migration, we can summarise that Prague is more attractive for young adults, which seek for education or first job. On the other hand, the lack of accessible housing and worse health conditions of Prague environment are the main push factors for migration towards its hinterland.

Most of developed communities are now divided in case of socio-spatial structure. The new immigrants have mostly higher social status than people from local community and also better housing, more expensive cars and different living standards. These differences lead to social polarisation of selected communities and sometimes to social (and physical) separation of the new residential areas within a community.

Mgr. Martin Ouředníček

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty University Karlovy

Praha 2, Albertov 6
128 43
Česká republika